ЎЗБЕКИСТОНДА ИСЛОМИЙ БАНК МАҲСУЛОТЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

«Ҳамкорбанк» АТБ Микро, кичик ва ўрта бизнес департаменти

Мижозларни жалб қилиш бўлими бошлиғи

Тошкент кимё халқаро университети тадқиқотчиси

Шарафиддин Раҳимов Фазлиддин ўғли

Электрон почта: Sharafiddin.rakhimov@gmail.com

Телефон: +998 90 945 41 11

АННОТАЦИЯ: Мазкур мақолада Ўзбекистон молия бозорини трансформация қилиш шароитида исломий банк маҳсулотларини жорий этишнинг ҳуқуқий, институционал ва иқтисодий имкониятлари тадқиқ этилган. Тадқиқот доирасида 2026 йилда қабул қилинган янги қонунчилик базаси, хусусан, исломий молия операцияларининг Фуқаролик ва Солиқ кодексларига интеграциялашуви ҳамда Марказий банкнинг лицензиялаш механизмлари илмий жиҳатдан таҳлил қилинган. Мақолада муробаҳа, ижара, мушорака ва музораба каби молиявий инструментларнинг реал секторни қўллаб-қувватлашдаги роли, исломий молия кенгашларининг назорат функциялари ҳамда соҳадаги халқаро стандартларнинг аҳамияти ёритиб берилган. Шунингдек, мақолада исломий банкчиликнинг аҳоли молиявий инклюзивлигини ошириш, хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва миллий иқтисодиёт барқарорлигини таъминлашдаги стратегик истиқболлари кўриб

чиқилган. Муаллиф томонидан исломий молия тизимининг 2030 йилгача бўлган ривожланиш динамикаси ва унинг мамлакат ялпи ички маҳсулотидаги ўрнини кенгайтириш бўйича илмий асосланган хулосалар тақдим этилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: Исломий банкчилик, исломий молия операциялари, муробаҳа, ижара, мушорака, музораба, исломий молия кенгаши, шариат стандартлари, AAOIFI, банк лицензияси, инвестициявий омонат, реал сектор, молиявий инклюзивлик, солиқ имтиёзлари, исломий дарча.

Ўзбекистонда исломий банк маҳсулотларини жорий этиш ва ривожлантириш имкониятлари кейинги йилларда янги босқичга кўтарилмоқда, бу эса мамлакат молия тизимини диверсификация қилиш ҳамда миллий иқтисодиётнинг барқарорлигини таъминлашда муҳим стратегик ўрин тутади. Айниқса, 2026 йилнинг март ойида қабул қилинган янги таҳрирдаги қонунчилик ҳужжатлари ва меъёрий асослар исломий молиявий хизматларнинг ҳуқуқий базасини тубдан мустаҳкамлаб, соҳада шаффоф фаолият юритиш учун кенг йўл очиб берди. Мазкур жараён нафақат банк секторини техник ва технологик жиҳатдан янгилашни, балки аҳолининг маънавий-эътиқодий қадриятлари ҳамда диний қарашлари билан тўлиқ уйғунлашган адолатли молиявий муҳит яратишни мақсад қилган. Исломий банк маҳсулотларини жорий этишнинг ҳуқуқий, институционал ва амалий жиҳатларини батафсил ўрганиш орқали шуни таъкидлаш мумкинки, ушбу тизим анъанавий банкчиликка муқобил сифатида инвестициявий жозибадорликни ошириш ва иқтисодий самарадорликни таъминлашда юқори потенциалга эга. Ислоҳотларнинг амалий натижаси сифатида,

банк-молия соҳасида янги турдаги шериклик муносабатлари шаклланиб, реал сектор лойиҳаларини молиялаштиришнинг фоизсиз механизмлари иқтисодий айланмага фаол кириб бормоқда. Бу эса ўз навбатида, хорижий инвестицияларни жалб қилиш, кичик ва ўрта бизнесни қўллаб-қувватлаш ҳамда мамлакатнинг халқаро молиявий майдондаги нуфузини янада ошириш учун мустаҳкам пойдевор бўлиб хизмат қилади. Мақолада ушбу ижобий ўзгаришларнинг истиқболлари таҳлил қилиниб, исломий молия тизимининг миллий иқтисодиёт таркибидаги ўрни илмий ва амалий жиҳатдан асослаб берилган.

Ўзбекистонда исломий банкчилик тизимини шакллантириш ва ривожлантириш жараёни бевосита мамлакат раҳбарияти томонидан олиб борилаётган кенг кўламли стратегик ислоҳотларнинг узвий қисми ҳисобланади. Ушбу йўналишдаги эволицион бурилиш нуқтаси сифатида 2026 йил 15 мартда давлатимиз раҳбари томонидан имзоланган «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига Ўзбекистонда исломий банк фаолиятини жорий қилишга қаратилган қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш тўғрисида»ги Қонунни (ЎРҚ–1126) алоҳида эътироф этиш лозим. Мазкур ҳужжат расман эълон қилинганидан сўнг уч ойлик муддат ўтиб, яъни 2026 йилнинг июнь–июль ойларидан бошлаб тўлиқ ҳуқуқий кучга кириши белгиланган бўлиб, бу маҳаллий тижорат банкларига исломий молиявий маҳсулотларни амалиётга кенг татбиқ этиш учун расмий йўл очади. Ушбу қонунчилик пакетининг ўзига хос жиҳати шундаки, у нафақат соҳавий қонунларни, балки Солиқ кодекси ва Фуқаролик кодекси каби фундаментал ҳужжатларни ҳам қамраб олган ҳолда, исломий молия операцияларини миллий ҳуқуқий тизимга тўлиқ ва зиддиятларсиз

интеграция қилишни таъминлайди. Бундай комплекс ёндашув исломий молия воситаларининг анъанавий банк хизматлари билан тенг шароитларда рақобатлашишига, солиққа тортишда адолатли муҳит яратилишига ва шартномавий муносабатларнинг юридик ҳимоясига хизмат қилади. Мутахассисларнинг мушоҳадаларига кўра, Ўзбекистонда амалга оширилаётган ушбу тизимли ўзгаришлар Марказий Осиё минтақасида исломий банкчилик соҳасида энг илғор ва мукаммал ҳуқуқий базалардан бирини яратади. Бу эса, ўз навбатида, Ўзбекистоннинг глобал молиявий бозордаги жозибадорлигини ошириб, Яқин Шарқ ва бошқа ислом мамлакатларидан йирик инвестиция оқимларини жалб қилиш, молиявий инклюзивликни таъминлаш ҳамда миллий иқтисодиётнинг халқаро майдондаги нуфузини сезиларли даражада кучайтириш учун хизмат қилувчи мустаҳкам пойдевор бўлиб хизмат қилади. Мазкур ислоҳотлар натижасида мамлакат банк тизими диверсификация қилиниб, аҳоли ва тадбиркорлик субъектлари учун эътиқод ва замонавий иқтисодий тамойиллар уйғунлашган янги имкониятлар эшиги очилади. Ўзбекистонда исломий банк маҳсулотларини муваффақиятли татбиқ этиш ва уларнинг барқарор фаолиятини йўлга қўйишнинг энг муҳим стратегик имкониятларидан бири сифатида махсус лицензиялаш тизимининг жорий этилиши эътироф этилади. Марказий банк томонидан тақдим этиладиган исломий банк фаолияти бўйича алоҳида лицензия тижорат банкларига фақатгина халқаро шариат стандартларига (AAOIFI каби) тўлиқ мувофиқ келадиган молиявий операцияларни амалга ошириш ҳуқуқини беради. Ушбу лицензияни қўлга киритиш шартлари юқори даражадаги талаблар билан қатъий белгиланган бўлиб, бунда банкнинг устав капиталининг етарлилиги, соҳага оид малакали кадрлар таркиби, мустақил Исломий

молия кенгаши (Шариат кенгаши) мавжудлиги ҳамда хавф-хатарларни бошқаришнинг ўзига хос тизимлари чуқур назорат ва текширувдан ўтказилади. Шу билан бирга, амалдаги анъанавий банклар учун ҳам махсус исломий «дарча»ларни ташкил этиш орқали параллел равишда икки хил тизимда фаолият юритиш имконияти яратилмоқда, бу эса ўз навбатида мамлакат молия бозорида соғлом рақобат муҳитини кучайтириб, мижозлар учун танлов имкониятини кенгайтиради. Таҳлилий мушоҳадаларга кўра, мазкур тизим Қозоғистон ва Малайзия каби исломий молия соҳасида бой тажрибага эга давлатларнинг илғор амалиётларидан илҳомланган ҳолда, Ўзбекистоннинг маҳаллий иқтисодий шароити ва миллий қонунчилигига мослаштирилган ҳолда ишлаб чиқилган. Ушбу ислоҳотларнинг мантиқий натижаси сифатида, 2026–2030 йиллар оралиғида мамлакатда камида 3 та тўлиқ исломий банкнинг ташкил этилиши ҳамда ушбу йўналиш орқали жалб қилинадиган умумий инвестиция ва депозитлар ҳажми 1 миллиард АҚШ долларидан ошиши стратегик мақсад қилиб белгиланган. Бундай тизимли ёндашув нафақат молиявий барқарорликни таъминлайди, балки мамлакатнинг халқаро сармоядорлар учун жозибадорлигини ошириб, иқтисодиётнинг реал секторига янги молиявий оқимларнинг кириб келиши учун мустаҳкам ҳуқуқий ва институционал замин яратади.

Қонунчиликда исломий молия операцияларининг юридик мақоми аниқ таърифланган, бу эса уларнинг амалиётга татбиқи учун мустаҳкам пойдевор яратади. Муробаҳа – товарни устма-ҳақ билан сотиш механизми истеъмолчилар учун қулай молиялаштириш воситага айланади, чунки банк товарни аввал сотиб олиб, мижозга кечиктириб тўлаш шарти билан беради. Ижара (лизинг) эса активлардан

фойдаланиш ҳуқуқини тизимли ўтказиш орқали тадбиркорликни қўллаб-қувватлайди. Музораба ва мушорака каби шериклик моделлари фойда ва зарарни адолатли бўлишиш принципига асосланади, бу реал сектор лойиҳаларини молиялаштиришда самарали. Янгилиги шундаки, сукук (исломий облигациялар) ва инвестициявий омонатлар ҳам киритилди, улар аҳолининг бўш маблағларини иқтисодиётга жалб қилади. Мушоҳадам шуни кўрсатадики, бу маҳсулотлар анъанавий банк кредитларидан фарқли ўлароқ, фоизсиз ва хавфларни тенг тақсимлашга асосланган учун жамиятда юқори талабга эга.

Ўзбекистонда исломий банкларга бевосита савдо фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқининг берилиши ушбу муассасаларнинг анъанавий банклардан фарқли ўлароқ нақадар ноёб ва мослашувчан эканлигини яққол таъминлайди. Агар анъанавий банклар иқтисодиётда асосан пул маблағларини йўналтирувчи оддий молиявий воситачи вазифасини бажарса, исломий банклар товарларни сотиб олиш ва сотиш жараёнларида бевосита иштирок этиши, турли соҳалардаги юридик шахсларнинг устав фондларида чекловсиз улушларга эга бўлиши ҳамда янги ишлаб чиқариш корхоналарини ташкил этиши мумкин. Бундай кенг кўламли ҳуқуқий имкониятлар иқтисодиётнинг реал секторини, хусусан, қишлоқ хўжалиги, оғир ва енгил саноат ҳамда микробизнес тармоқларини жадал қўллаб-қувватлашда стратегик аҳамият касб этади. Масалан, муробаҳа инструменти орқали фермер хўжаликлари зарур техника ва асбоб-ускуналарни устама ҳақ эвазига бўлиб тўлаш шарти билан сотиб олишлари, мушорака тамойили асосида эса банк ва тадбиркор йирик лойиҳаларни шерикликда, хатарларни ўзаро тақсимлаган ҳолда амалга оширишлари мумкин. Таҳлилий

мушоҳадаларга кўра, Ўзбекистондаги микромолия ташкилотлари аллақачон исломий молиялаштириш моделларини амалиётда муваффақиятли синаб кўрмоқдалар ва бу борадаги хизматларга бўлган талаб сўнгги беш йил ичида 14 баробардан зиёд ошганлиги исломий банкчиликнинг мамлакатда нақадар тез оммавийлашишидан далолат беради. Ушбу тизимни назорат қилишнинг энг муҳим ва ажралмас бўғини сифатида ҳар бир банк таркибида Исломий молия кенгашининг (Шариат кенгаши) ташкил этилиши белгиланган. Мазкур мустақил орган банк томонидан таклиф этилаётган ҳар бир маҳсулот ва амалга оширилаётган операцияларнинг халқаро тан олинган AAOIFI (Исломий молиявий муассасалар учун бухгалтерия ҳисоби ва аудит ташкилоти) ҳамда IFSB (Исломий молиявий хизматлар кенгаши) стандартларига ва шариат тамойилларига тўлиқ мувофиқлигини таъминлайди. Кенгаш аъзолари молиявий маҳсулотларни бозорга чиқаришдан аввал уларнинг ҳуқуқий ва шаръий жиҳатларини синчиклаб текширади ҳамда Марказий банкка мунтазам равишда ҳисоботлар тақдим этади. Бундай кўп босқичли назорат тизими молиявий жараёнларнинг шаффофлигини оширибгина қолмай, балки мижозларнинг банк тизимига бўлган ишончини тубдан мустаҳкамлайди. Мутахассисларнинг фикрича, Саудия Арабистони, Бирлашган Араб Амирликлари ва Малайзия каби давлатларнинг кўп йиллик муваффақиятли тажрибаси асосида жорий этилаётган ушбу кенгашлар Ўзбекистон молия бозорида эҳтимолий хавфларни минималлаштириш, тизимли барқарорликни таъминлаш ва адолатли иқтисодий муносабатларни шакллантиришда юқори самарадорлик бериши кутилмоқда.

Ўзбекистонда исломий молиявий маҳсулотларнинг

рақобатбардошлигини таъминлашда солиқ имтиёзларини тизимли равишда жорий этиш ва уларни анъанавий банк хизматлари билан мувофиқлаштириш ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлмоқда. Янги таҳрирдаги қонунчилик базаси исломий молия операциялари давомида юзага келиши мумкин бўлган иккиёқлама солиққа тортилиш хавфини тўлиқ бартараф этишга қаратилган бўлиб, муробаҳа ва ижара каби ўзига хос воситаларни солиқ солиш нуқтаи назаридан анъанавий кредит операциялари билан тенглаштирди. Бундай ёндашув исломий молия маҳсулотларининг таннархини пасайтириш ва уларни кенг истеъмолчилар учун жозибадор қилиш имконини беради. Шу билан бирга, омонатларни ҳимоя қилиш тизими ҳам исломий банкчиликнинг ўзига хос табиатига, яъни фойда ва зарарни шериклик асосида бўлишиш тамойилига мослаштирилди. Бунда давлат кафолати механизмлари шариат қоидаларига зид келмаган ҳолда қайта ишлаб чиқилди, бу эса маблағ эгаларининг ўз сармоялари хавфсизлигига бўлган ишончини мустаҳкамлайди. Таҳлилий мушоҳадаларга кўра, ушбу тизимли ўзгартиришлар нафақат банкларнинг молиявий барқарорлигини оширади, балки шу пайтгача диний эътиқоди туфайли анъанавий банк хизматларидан фойдаланмай келаётган аҳолининг 30–40 фоизини ишончли ва замонавий молиявий айланмага жалб қилиш имконини беради.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда исломий банк маҳсулотларини амалиётга изчил татбиқ этиш имкониятлари кенг кўламли ҳуқуқий ислоҳотлар, мустаҳкам институционал механизмлар ва қулай амалий шароитлар яратилиши орқали янги сифат босқичига кўтарилмоқда. Мазкур жараён мамлакат молия бозорини диверсификация қилиш,

хорижий ва ички инвестициялар оқимини жадаллаштириш ҳамда иқтисодиётнинг реал секторини фоизсиз маблағлар билан таъминлашда стратегик аҳамият касб этади. Исломий молиянинг ривожланиши тадбиркорлик субъектлари учун янги капитал манбаларини очиб, жамиятда адолатли тақсимот ва иқтисодий шериклик маданиятини шакллантиради. Истиқболда, яъни 2030 йилга қадар бўлган даврда, исломий банкчилик соҳасининг ривожи мамлакат ялпи ички маҳсулоти таркибидаги молиявий хизматлар улушини ҳамда умумий молиявий омилларни 2–3 баробаргача ошириши, шу орқали Ўзбекистонни минтақадаги энг йирик исломий молия хабларидан бирига айлантириши кутилмоқда. Бу каби ислоҳотлар иқтисодий барқарорликни таъминлабгина қолмай, балки ижтимоий адолат ва аҳоли фаровонлигининг юксалишига ҳам хизмат қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг 27.03.2026 й. № ЎРҚ-1126-сонли "Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига Ўзбекистонда исломий банк фаолиятини жорий қилишга қаратилган қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш тўғрисида"ги Қонуни. https://lex.uz/ru/docs/8099403.
2. Ўзбекистон Республикасининг "Ўзбекистон Республикасининг Марказий банки тўғрисида"ги Қонуни (1995 йил 21 декабрдаги 154-I-сонли Қонун, ўзгартиришлар билан). .
3. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси (1995 йил 21 декабрдаги 163-I-сонли ва 1996 йил 29 августдаги 256-I-сонли Қонунлар билан тасдиқланган, ўзгартиришлар билан). .

4. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (ўзгартиришлар билан, исломий молия операциялари ҳақидаги қўшимчалар)..
5. Ўзбекистон Республикасининг "Банклар ва банк фаолияти тўғрисида"ги Қонуни (1996 йил 25 апрелдаги 216-I-сонли Қонун, ўзгартиришлар билан).
6. AAOIFI. Шариат стандартлари исломий молиявий муассасалар учун. https://aaoifi.com.
7. IFSB. Исломий молиявий хизматлар кенгаши стандартлари. https://www.ifsb.org.
8. Марказий банкнинг расмий сайти: Исломий банк фаолияти лицензиялаш механизмлари. https://cbu.uz.
9. Kun.uz. Ўзбекистонда 2030 йилгача иккита исломий банк очилиши малум қилинди. 2026 йил 25 март. https://kun.uz/kr/news/2026/03/25/ozbekistonda-2030-yilgacha-ikkita-islomiy-bank-ochilishi-malum-qilindi.
10. Bankers.uz. Ўзбекистонда исломий банк фаолиятини жорий қилиш. 2026 йил 28 март. https://bankers.uz/news/3155.